

Ορθόδοξες εικόνες στο Βρετανικό Μουσείο.

Μια προσέγγιση στους ηθικούς κανόνες που διέπουν τις επεμβάσεις συντήρησης

L. Harrison¹, J. Ambers², C. Cartwright², R. Stacey²

¹ Accredited paintings conservator, Organic Artefacts Section,
Department of Conservation, Documentation and Science,
The British Museum

² Scientists at the British Museum.

Το Βρετανικό Μουσείο διαθέτει μια συλλογή 100 περίπου ελληνικών και ρώσικων ορθόδοξων φορητών εικόνων κατασκευασμένων σε ξύλινο φορέα. Η πλειονότητά τους αποκτήθηκε κατά τη δεκαετία του '80 αλλά και στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Η διερεύνηση της κατάστασης διατήρησης των έργων αυτών, εργασία την οποία ανέλαβαν οι συντηρητές του Τμήματος Συντήρησης, Καταγραφής και Επιστήμης, οδήγησε στο συμπέρασμα ότι αρκετά από αυτά είχαν υποστεί αλλοιώσεις που αφορούσαν τόσο την εσωτερική δομή, όσο και την εξωτερική τους μορφή.

Η ανάγκη για συντήρηση της συλλογής υπήρξε η αφετηρία μιας διεπιστημονικής συνεργασίας, στην οποία μετείχαν συντηρητές, επιστήμονες, επιμελητές συλλογών και ιστορικοί της τέχνης. Η μελέτη αυτή είχε ως πρωταρχικό στόχο της τον προσδιορισμό της πλέον ενδεδειγμένης μεθόδου χειρισμού των έργων αυτών, που θα εξασφάλιζε τη διατήρηση τόσο της ύλης τους όσο και του πνευματικού τους χαρακτήρα. Στις προθέσεις της ομάδας ήταν επίσης η προβολή της συλλογής στο ευρύτερο κοινό.

Η παρουσίαση αυτή εκτείνεται και στα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν κατά την φροντίδα και τη συντήρηση των εικόνων στο Βρετανικό Μουσείο. Αυτά καταδεικνύονται με τη βοήθεια πληροφοριών που προέκυψαν, όπως προαναφέρθηκε, κατά την ανάλυση και την συντήρηση των έργων.

Τα μουσεία και οι συλλογές στις οποίες φυλάσσονται πολλές ορθόδοξες εικόνες, φέρουν την ηθική ευθύνη για τη φροντίδα των έργων αυτών, που θα εξασφαλίζει τη διατήρησή τους. Έτσι και το Βρετανικό Μουσείο στοχεύει στην παροχή των πλέον ενδεδειγμένων συνθηκών για τη μελέτη και την έρευνα των εικόνων, αλλά και του πολιτισμού που αυτές εκπροσωπούν. Όταν οι εικόνες απομακρύνονται από το περιβάλλον του ναού, που άλλωστε είναι ο φυσικός τους χώρος, και ενσωματώνονται στις συλλογές ενός μουσείου, που από τη φύση του έχει κοσμικό χαρακτήρα, τα ίχνη που αυτές διατηρούν από την αρχική τους χρήση δίνουν πληροφορίες για τον πολιτισμό από τον οποίο προέρχονται. Έτσι για παράδειγμα τα ίχνη κεριού μέλισσας που συναντώνται στην επιφάνεια των εικόνων είναι το αποτέλεσμα της χρήσεως καντηλιών κατά τη διάρκεια της λειτουργίας. Οι εικόνες, από τη φύση τους, διατηρούν τον πνευματικό τους ρόλο υπό την προϋπόθεση να παραμένουν ανέπαφες η δομή τους και η εικονιζόμενη παράσταση. Είναι επομένως ευθύνη του συντηρητή και του μουσείου να διατηρήσουν μια καλή ισορροπία μεταξύ της φύσης του έργου και των στοιχείων που μαρτυρούν τη χρήση του.

Κάθε εικόνα αποτελεί, με πολλούς τρόπους, πρόκληση τόσο για το συντηρητή όσο και για τις αρχές της συντήρησης. Η χρήση των παραδοσιακών τεχνικών κατασκευής, που διέπονται από καθιερωμένους κανόνες, οδηγεί στη δημιουργία έργων που καταπονούνται καθώς γηράσκουν, τα ξύλα ανοίγουν και τα βερνίκια χάνουν τη διαύγειά τους. Φθορές μπορούν να προκληθούν και από τη χρήση, π.χ. την επαφή, τη δημιουργία εκδορών αλλά και καυμάτων, την προσθήκη ή και την αφαίρεση μεταλλικών επενδύσεων. Επιφανειακές επικαθίσεις σωρεύονται από τη χρήση κατά τις λειτουργίες (συμπεριλαμβάνονται κεριά, κραγιόν και λάδι από τα καντήλια). Οι εικόνες υφίστανται επίσης πολλαπλές επεμβάσεις αποκατάστασης ώστε παρά τις φθορές που έχουν υποστεί να εξακολουθήσει η χρήση τους στις λειτουργίες. Τέτοιες επεμβάσεις είναι: η επιζωγράφηση, οι δομικές αλλοιώσεις, η τοποθέτηση επάλληλων βερνικιών, και σε ορισμένες περιπτώσεις το νέο χρύσωμα. Όταν απομακρυνθούν από τον φυσικό τους χώρο, το ναό), οι εικόνες συχνά υφίστανται περαιτέρω αλλοιώσεις ή φθορές, οι οποίες σχετίζονται με τον κοσμικό πλέον ρόλο τους τόσο πριν όσο και αφού καταλήξουν σε ένα μουσείο. Οι αλλοιώσεις αυτές αντικατοπτρίζουν τις αξίες

των αγορών τέχνης στη Δύση. Η αλλαγή των περιβαλλοντικών συνθηκών φύλαξης των έργων είναι ένας ακόμα παράγοντας που μπορεί να επιτείνει τη φθορά τους.

Στόχος του συντηρητή είναι να αναπτύξει μια στρατηγική επέμβασης που θα εξισορροπήσει την ανάγκη για σταθεροποίηση της δομής της εικόνας και για διατήρηση του πνευματικού της χαρακτήρα καθώς και του ρόλου της μέσα στο μουσείο, ως στοιχείου έκφρασης της δράσης των Ορθόδοξων της Ανατολής. Ο συντηρητής, με τη βοήθεια άλλων, πρέπει να ζυγίσει τις διάφορες ιδιότητες της εικόνας και να βρει τρόπο να τις διατηρήσει και να τις αναδείξει μέσα στο μουσειακό περιβάλλον. Π.χ. η σημασία της καθαρότητας της εικονιζόμενης παράστασης συγκρινόμενη με την σημασία της διατήρησης ενός ιδιαιτέρως οξειδωμένου στρώματος βερνικιού. Η απόφαση για μια επέμβαση συντήρησης μπορεί να μην είναι πάντα τόσο απλή όσο π.χ. είναι η αφαίρεση ενός – μη αυθεντικού – υλικού προκειμένου να επιδιορθωθεί και να αποκατασταθεί η παράσταση. Η κατάσταση περιπλέκεται ακόμα περισσότερο εξαιτίας του γεγονότος ότι αρκετές από τις φθορές και τις αλλοιώσεις έχουν προκύψει ως αποτέλεσμα της χρήσης των έργων και ως εκ τούτου έχουν, εκ του περιεχομένου τους, σημασία τόσο για την ίδια την εικόνα όσο και για το μουσείο.

Το πρώτο βήμα στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής επεμβάσεων στο Βρετανικό Μουσείο είναι ο προσδιορισμός της κατάστασης διατήρησης των εικόνων. Στο διερευνητικό πρόγραμμα περιελήφθησαν τέσσερις αντιπροσωπευτικές, σε ότι αφορά το περιεχόμενό της συλλογής αλλά και την κατάσταση των έργων της, εικόνες. Οι βασικοί στόχοι ήταν :

- να ταυτοποιηθούν τα αυθεντικά υλικά κατασκευής καθώς και η παρουσία αλλοιώσεων και υπολειμμάτων υλικών συντήρησης
- να προσδιοριστούν τα αίτια των φθορών που αφορούν τόσο τη δομή όσο και τη μορφή των έργων
- να καθοριστεί μια προσέγγιση στη διαδικασία συντήρησης που θα εξασφαλίζει τη σταθεροποίηση των αυθεντικών τμημάτων
- να ξεκινήσει η συντήρηση των έργων, υποβοηθούμενη από τα αποτελέσματα των αναλυσεων

- να προβληθεί η συλλογή αυτή του Βρετανικού Μουσείου και η συμβολή της στη μελέτη ορθόδοξων εικόνων

Μεγάλη ποικιλία αναλυτικών τεχνικών εφαρμόσθηκαν για τη μελέτη κάθε εικόνας. Αυτές περιελάμβαναν : ραδιογραφία, παρατήρηση στο υπέρυθρο και το υπεριώδες φάσμα, ταυτοποίηση ξύλου, ανάλυση μικροδειγμάτων χρώματος σε τομή, ανάλυση χρωστικών και συνδετικού μέσου με οπτική μικροσκοπία, φασματοσκοπία Raman, φθορισμό ακτίνων X, ηλεκτρονική μικροσκοπία και αέρια χρωματογραφία – φασματομετρία μάζας.

Η ιστορική έρευνα σχετικά με την κατασκευή και τη χρήση των εικόνων καθώς και με πρακτικές συντήρησης του παρελθόντος εφοδίασε την ομάδα με πληροφορίες που αφορούσαν το γενικό πλαίσιο και τις πιθανές αιτίες φθοράς των έργων. Ο προσδιορισμός των αυθεντικών υλικών κατασκευής και των υπολειμμάτων υλικών συντήρησης συνέβαλε σημαντικά στην ερμηνεία της φυσικής κατάστασης των εικόνων και επέτρεψε μια κατά προσέγγιση χρονολογική τοποθέτηση των παλαιών επεμβάσεων συντήρησης.

Τελικά αναπτύχθηκε μια στρατηγική επεμβάσεων η οποία στόχευε στην εξασφάλιση της ακεραιότητας των έργων αυτών σε ότι αφορά τη δομή και τη μορφή τους αλλά και τον πνευματικό τους χαρακτήρα. Στο μέλλον αναμένεται η ολοκλήρωση της έρευνας και της συντήρησης και των υπόλοιπων εικόνων της συλλογής.